

Obsah

	Předmluva	19
1.	Základy měření ultrazvukem	22
1.1	Základní pojmy	22
1.1.1	Kmitání prostředí	22
1.1.2	Způsoby šíření ultrazvukových vln	25
1.1.3	Akustický tlak a intenzita	26
1.1.4	Druhy ultrazvukových vln.	29
1.2	Rychlost šíření.	31
1.2.1	Tuhé látky	31
1.2.2	Kapaliny	34
1.2.3	Plyny	40
1.3	Útlum ultrazvukových vln	42
1.4	Odraz a lom ultrazvukových vln	48
1.4.1	Kolmý dopad na rozhraní.	48
1.4.2	Stojaté vlny	52
1.4.3	Kolmý průchod vrstvou	54
1.4.4	Šikmý dopad na rozhraní	57
1.4.5	Fokusace	64
1.5	Vyzařování zdrojů	66
1.5.1	Blízké pole	66
1.5.2	Vzdálené pole	76
1.6	Dopplerův jev	82
2.	Zdroje a přijímače ultrazvuku	84
2.1	Piezoelektrické měniče	84
2.1.1	Piezoelektrický jev	84
2.1.2	Piezoelektrické materiály	87
2.1.3	Náhradní obvod piezoelektrického měniče.	92
2.1.4	Vstupní odpor.	94
2.1.5	Činitel jakosti	95
2.2	Magnetostrikční měniče	99
2.2.1	Magnetostrikce	99
2.2.2	Náhradní obvod magnetostrikčního měniče	103

3.	Metody a přístroje v ultrazukové měřicí technice	105
3.1	Metoda průchodová	105
3.2	Metoda rezonanční	107
3.3	Metoda impulsová odrazová	110
3.4	Metoda frekvenční modulace	112
3.5	Vizuální a holografické metody	113
3.5.1	Přímé zobrazení ultrazukového pole	113
3.5.2	Sonoholografie	116
4.	Elektronika ultrazukových měřicích přístrojů	122
4.1	Obvody přístrojů se spojitým vysláním	122
4.1.1	Generátory spojitých kmitů	122
4.1.2	Zesilovače pro spojité kmity	125
4.1.3	Způsoby vyhodnocení měření	125
4.2	Obvody impulsových přístrojů	126
4.2.1	Znaky impulsových přístrojů	126
4.2.2	Synchronizátory	127
4.2.3	Generátory impulsů	129
4.2.4	Impulsové zesilovače	134
4.2.4.1	Lineární zesilovače	134
4.2.4.2	Řízené zesilovače	137
4.2.4.3	Demodulátory, odřezávače	142
4.2.4.4	Logaritmické zesilovače	145
4.2.4.5	Atenuátory	146
4.2.4.6	Koncové zesilovače	147
4.2.5	Zobrazení impulsů	149
4.2.5.1	Zobrazení A.	149
4.2.5.2	Zobrazení B.	152
4.2.5.3	Zobrazení C.	153
4.2.6	Zpracování a záznam impulsů	154
4.2.6.1	Monitory	154
4.2.6.2	Záznamová zařízení	164
5.	Ultrazukové sondy	167
5.1	Druhy sond	167
5.2	Sondy piezoelektrické	168
5.2.1	Přímé sondy	168
5.2.2	Úhlové sondy	177
5.2.3	Speciální sondy	181
5.3	Sondy magnetostrikční	182
5.4	Sondy bezkontaktní	184

6.	Cejchování a kontrola přístrojů a sond	186
6.1	Měrky a cejchovací zařízení	186
6.2	Způsoby cejchování	191
7.	Měření rychlosti šíření ultrazvuku	204
7.1	Měření při spojitém vysílání	204
7.1.1	Interferometrická měření	204
7.1.2	Fázová měření.	206
7.2	Impulsová měření	207
7.2.1	Měření impulsovými defektoskopy	207
7.2.2	Měření interferometrem.	208
7.2.3	Metoda elektroakustické smyčky.	212
7.2.4	Číslicové měření rychlosti šíření	216
8.	Impulsové měření útlumu	220
8.1	Způsoby měření	220
8.2	Odrazová metoda	223
8.2.1	Vazba kontaktní.	223
8.2.2	Vazba přes předsádku	226
8.3	Průchodová metoda	228
8.4	Vyhodnocení útlumu z frekvenčního spektra	229
9.	Ultrazvuková defektoskopie	231
9.1	Metody a zařízení pro defektoskopii	231
9.1.1	Přehled metod.	231
9.1.2	Impulsové přístroje pro defektoskopii.	233
9.1.2.1	Impulsový defektoskop	233
9.1.2.2	Vlastnosti impulsového defektoskopu	240
9.2	Základy zkoušení materiálu ultrazvukem	244
9.2.1	Obecné zásady	244
9.2.2	Akustická vazba	247
9.2.3	Tvar předmětu.	254
9.2.4	Poloha vad	257
9.2.5	Hodnocení velikosti vad	259
9.2.5.1	Velké vady	259
9.2.5.2	Malé vady	261
9.2.6	Tvar a orientace vad	270
9.3	Automatizace zkoušení ultrazvukem	274
9.3.1	Uspořádání automatických zařízení.	274
9.3.2	Vyrovnání vlivu vzdálenosti	276
9.3.3	Udržování stálé citlivosti	279
9.3.4	Vyhodnocení a záznam výsledků	281
9.3.5	Rychlost zkoušení	283

9.3.6	Rušivé vlivy	286
9.4	Zkoušení kovových materiálů	286
9.4.1	Výkovky	286
9.4.2	Zkoušení vývalků	290
9.4.2.1	Plechy	290
9.4.2.2	Tyčovina	297
9.4.3	Trubky	302
9.4.4	Odlitky	307
9.4.5	Svary	310
9.4.5.1	Tupé svary	310
9.4.5.2	Koutové a bodové svary	321
9.4.6	Různé díly a materiály	323
9.5	Zkoušení nekovových materiálů	330
9.5.1	Porcelán	330
9.5.2	Plastické hmoty	331
9.5.3	Dřevo	334
9.6	Zkoušení betonu	336
9.6.1	Způsoby zkoušení	336
9.6.2	Přístroje pro zkoušení betonu	342
9.7	Perspektivní metody defektoskopie	346
9.7.1	Ultrazvuková spektrometrie	346
9.7.2	Akustická emise	353
10.	Měření tloušťky ultrazvukem	361
11.	Měření mechanických vlastností a stavů tuhých látek	368
11.1	Elastické konstanty	368
11.2	Mechanické napětí	372
11.3	Tvrdost	374
11.4	Mikrostrukturální stavy	376
12.	Měření hladiny	377
12.1	Metody měření	377
12.2	Zařízení pro měření výšky hladiny	379
13.	Analyzátory vlastností kapalin	387
13.1	Metody měření	387
13.2	Měření koncentrace	388
13.3	Měření hustoty	390
13.4	Měření viskozity	393
14.	Ultrazvukové průtokoměry	397

14.1	Metody měření	397
14.2	Průtokoměry se spojitým vysláním ultrazvuku	403
14.2.1	Fázové průtokoměry	403
14.2.2	Zpětnovazební frekvenční průtokoměry	406
14.3	Průtokoměry impulsové.	408
14.3.1	Impulsové průtokoměry časové a fázové.	408
14.3.2	Impulsové frekvenční průtokoměry	411
14.4	Dopplerovy průtokoměry	415
15.	Ultrazvuková měření v geologii	419
16.	Ultrazvuková diagnostika v lékařství.	426
16.1	Metody a zařízení pro ultrazvukovou diagnostiku	426
16.2	Ultrazvuk v neurologii	430
16.3	Ultrazvuk v oftalmologii	435
16.4	Ultrazvuk v gynekologii a v porodnictví.	440
16.5	Ultrazvuk v interním lékařství	445
16.6	Ostatní aplikace ultrazvuku v diagnostice	450
16.7	Využití počítačů v ultrazvukové diagnostice	450
17.	Různá měření ultrazvukem	454
17.1	Měření statického tlaku.	454
17.2	Měření rychlosti pohybu cílů v plynech	455
17.3	Ultrazvukový teploměr	456
17.4	Zjišťování netěsnosti	457
17.5	Ultrazvukové zpožďovací linky	457
	Literatura.	460
	Rejstřík	477